

К. 6516.

84402

1929р. Кн. 1.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00509432 1

65/6 1934

МОЛОДНЯК

К 65/6

Ц К Л К С М У

1934
44 а/х

1025 (30)

СІЧЕНЬ
1929

„МОЛОДНЯК“

Виходить щомісяця (1 — 15 числа) на 8 — 10 друкованих аркушів (128—160 стор.).

РІК

ВИДАННЯ

ТРЕТІЙ

„МОЛОДНЯК“

продається в усіх залізничних кіосках Контрагентства Друку на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА ЖУРНАЛУ „МОЛОДНЯК“:

На рік . . . . . 4 крб. — коп.

На 6 міс. . . . . 2 „ — „

На 3 „ . . . . . 1 „ 10 „

На 1 „ . . . . . — 40 „

Ціна окремого № (в роздрібн. продажі) — 50 коп.

Передплату надсилати на адресу: м. Харків, Пушкінська вул., № 24 (поштова скринька 300), Видавництво „Радянське Село“, журнал „Молодняк“.

ДО ВІДОМА АВТОРІВ:

1. На рукописові обов'язково ставити справжнє прізвище автора і точну домашню адресу; 2. Рукописи до редакції треба надсилати чисто переписані од руки або на машинці на одному боці аркуша; 3. В рецензіях на книжки, крім назви й автора, треба зазначити видавництво, рік видання, тираж, кількість сторінок і ціну; 4. Неприйняті рукописи, менші як на половину друкованого аркуша, а також рукописи, що ухвалені до друку — редакція не повертає.

ЖУРНАЛ - МІСЯЧНИК МАРКСИСТСЬКОЇ КРИТИКИ ТА БІБЛІОГРАФІЇ

„КРИТИКА“

За редакцією т.т.: М. Скрипника, А. Хвилі, І. Ю. Кулика,
В. Десняка, В. Коряка, Ф. Тарана та Т. Степового

В журналі беруть участь кращі марксистські
сили критики та літературознавства
РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ:

ЗАГАЛЬНИЙ, ЛІТЕРАТУРА, ДИСКУСІЙНИЙ,
МИСТЕЦЬКА ТРИБУНА, ОГЛЯДИ

За 1929 рік вийде 12 книжок журналу по 10 друкованих аркушів кожна.

Річні передплатники одержать по дві ко-
ленкорові теки для зберігання журналу.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік — 6 карб., на півроку — 3 карб., на 3 міс. — 1 карб.
60 коп., на 1 міс. — 60 коп. Для закордону: на рік — 3 дол. 90 цент.
на півроку — 2 дол., на 3 міс. — 1 дол.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

Періодсектор ДВУ — Харків, Сергіївська площа, Московські ряди, Уповно-
важені періодсектору скрізь по Україні, поштово-телеграфні контори
та листоноші

МОЛОДНЯК

К 65/6.

ЛІТЕРАТУРНО - МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ - МІСЯЧНИК

О Р Г А Н Ц К Л К С М У

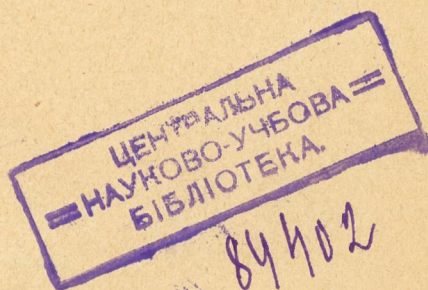
ЗА РЕДАКЦІЄЮ

Ф. ГОЛУБА, П. ЛАКИЗИ, Т. МАСЕНКА,
Т. МЕДВЕДЄВА, П. УСЕНКА

1025 (30)

1

(25)

СІЧЕНЬ

1929

ХАРКІВ

59 68

Бібліографічний опис цього ви-
дання вміщено в „Літопису Ук-
раїнського Друку“, „Картковому
репертуарі“ та інших покаж-
чиках Української Книжкової
Палати.

01205

Трест „Харків-Друк“
Друга друкарня
ім. В. Блакитного
Харків, вул. К. А. Бикнєва, 13.

ПОЕЗІЇ

Ів. ГОНЧАРЕНКО

ДОМНИ

(Із циклу „Дніпропетровське“)

Т. Медведєву

Упало сонце за Дніпром
На плечі вечора в задумі,
Доменний блиск в вечірнім шумі
Махає огненним крилом.

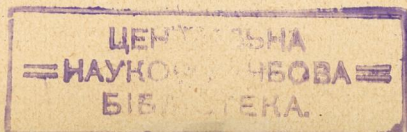
Дніпрові води перейма
За димарями небо—рана
І дим, і блиск, і гул вагранок...
І маневрового сопрано
Вечірній обрій розламав.

Гей, димарями в небо студить,
Вогнем вирує по-ночах
— Які могутні й творчі люди!
— Мій друже, слухай, буря наче,
Мов дикі орди на ножах...
В домен серця такі гарячі
І буреломний в серці жаж.
— Ковтайте ж вугілля, руду,
Розлийте чавуну озера,
Щоб мільйони тон продув
Вогненний подих бесемера.

Щоб розплелись димові коси
Навхрест просторами гудки.
— Піддайте сил залізні крани,
Бо ж нам творить у дні-віки
Й гордиться віком Дніпрельстану.

Скотилось сонце за горою...
За димарі у степ...
— Мій друже!
Ми ще зустрінемось з тобою,
Ми ще ростем
На праці
Дужі.

І ми росли в борні, в огнях
Під співи куль, гарматні громи,
Щоб оспівати у піснях
Серця
Революційних
Домен.

ЄВГЕН ФОМИН

СПОВІДЬ

Я живу...
І не сором,—
Не знаю політики,
Хочу словом
пустим
я когось
здивувать.
Цілі дні,
часом ночі
вивчаю пійтиків,
Щоб самому
пійтиком
стать.
Безпринципним
піду
у, так звану,
дорогу,
Прокричу
про любов,
прокричу
про життя.
І якийся там
критик
не «строгий»
чи «строгий»
Розбере,
обміркує
думок зачаття.
І на шпальтах
газет
будуть жваво
розцінювать
(Це тоді,
коли з мене
останеться тлінь)
— Був він
— скаже один—
і бездарою
й цїніком

Другий скаже—
    борцем
    для нових
    поколінь...
 Єрунда так
                                  нахабно
                                  ввесь час лізе
                                  в голову
 І здається
                          нічим
                          м'ні її не спинить.
 Безпорадним таким
                          не бував
                          о, ніколи я,
 Наяву м'ні ніколи
                          не снилися сни.
 Я на грані
                          двох років—
                          живого
                          і мертвого
 Покоряюся силі
                          нудних
                          міркувань.
 Рік забувся
                          старий,
                          слідом слова
                          затертого
 Із туманних,
                          надуманих,
                          скучних
                          писань.
 Наступає
                          новий,
                          невблаганно,
                          нестримано—
 Повертає думки
                          в іншу путь,
                          інший бік
 Мирно летиться
                          між нами
                          розмова інтимная,
 Перед мене
                          сидить
                          дорогий
                          чоловік.

Він говорить
мені:
— все розсіялось
маревом,
Все лихе,
неприємне,
мій друже,
давно...
Б'є годинник
в тиші
мого серця
ударами,
Золотиться од
місяця
мерзле вікно.
Не здається мені
безтурботно-спокійному,
Що десь
коні бойців
копитами
дзвенять,
Що десь бурі
літають
жахливими війнами,
Що десь
смерть невгамовна
життя здоганя.
Знов істота моя
переконана
вірою.
Знову ручку
беру—
щось нове
написать,
Знову хочеться
радо,
з обіймами щирими
Все нове
зустрічати,
з любов'ю
приймають.

ВАС. ЕЛЛАН (Блакитний*)

КНИЖКА ЖИТТЯ

Обтріпались листи... палятурки подерлись,
Облиняли малюнки й слова,
Всі думки, що у ній, вже поблідли й потерлись...
А вона все жива і жива.

Цвілію безвічи тхнуть пожовтілі сторінки...
Я гортаю її на швидку—
П'яним роєм проходять окремі картинки,
Без ладу і звязку...

Прогортав — продивився я більшу частину,
— Скоро, скоро кінець...
Але стій, почекай ще єдину хвилину,
Таємниці гонець!

Я знайшов при кінці кілька білих сторінок,
Кров'ю серця на них напишу—
Про життя бунтовничо-свавільного вчинок,
Чим живу і дишу...
10— XI 1913 р.

* * *

Місяць і ніч—настрою гарні майстри
І вони настроїли серця ваші,—
І вами опанував єдиний настрій,
Настрій розвареної манної каші.
Капали втерті цукерочні фрази,
Я раптом—вибух: «одлити кулю»!..
Плюнув на роси, на сльози-алмази,
І показав місяцю дулю...
Регіт... гармидер... зник у вас настрій,
Настрій нацукреної манної каші...

VII—1915 р.

*) Ранні поезії В. Еллана-Блакитного друкується вперше. До друку подала тов.
А. Вовчик.

СОРОКА ОЛ.

* * *

*Незможнику Гірм ну
присвячую*

Біліє сніг,—
Біліє вата,
Хтось пастигує хутро біле.
На царині обдерта хата,
На царині забите тіло.

Учора хтось,
Ще вранці вчора
Пройшов селом—пороша впала.
Казали:

— Бідного Ігора
Таки година зла спіткала.

І що він їм,—
Життя в землянці,
Хіба й того, що був за бідних
Та, як проходили повстанці,
Скликав до зборні дзвоном мідним.

Чи може те,
Що в пана Шванди
Забрав масток, вбивши сина...
Та що ж від того клятій банді,—
Хіба що зайва десятина.

Так ні ж бо, ні,—
Немов дуліби.
Десь мабуть і дітей не шкода.
А в них же—ні скоринки хліба,
І над землянкою негода...

Біліє сніг,
Біліє вата,
Хтось пастигує хутро біле,
На царині обдерта хата,
На царині забите тіло.....

АДА НЕГГІ

* *

Ти, що живеш на самоті узлісся,
У зелені столітньої діброви,
Сидиш під вітами дерев кедрових,
Простоволоса й боса—озовися.
Ти, що ховаєш блиск блакитний в очах,
Мов ручаї прозорий і глибокий
І сниш в траві, де папороть висока,
Вслухаючись, що ліс тобі шепоче.
Моя снага смертельна і жагуча.
О, дай мені ковток води напиться,
Що ти сама принесла із криниці
Під рип іржавий ланцюжків скрипучих.
Просторий ліс для тебе замість хати,
Ти знаєш вигляд кожного коріння.
Ти, що мідаль звільняєш від лущиння,
І на землі, на травах звикла спати.
І не зумієш відрізнити літер
У тих книжках, що пише їх людина,
Щоб сіять зло, образи і провини,
Ти неприборкана, як вітер.
Як вільний кінь неїджений і дикий,
О, дай мені повітря половину,
Твоєї їжи дай мені частину—
Я все згубила на шляху великім.
Усі скарби утратила навіки,
О, я занадто взнала їх марноту.
І не шукаю їх. Зними ж мою скорботу,
О, сестро, дай твої чудесні ліки:
Повітря свіже, з трав пахучих постіль,
О, ніжна сестро, дай мені напиться
Води з твоєї чистої криниці,
Щоб зняти з грудей тяг снаги і млости.

З італійської мови переклала Мар'яна Хмарка

М
К
Б
Ш
В

С. ЄСЕНІН

БАЛАДА ПРО 26

Ну, співай же, поете,
Співай,
Про далекий за морем
Край,
Де на диких пісках
Вітру свист...
Їх було
26.
26 їх було
26.
На могилах їх
Терен густий,
Не забуде ніхто
Той розстріл
На 207-й
Версті.

Там за морем гуляє
Туман.
Бачиш, встав із пісків
Шаумян.
Кістяків над пустелею
Стук,
За ним ще 50
Рук
Піднялося
Під вітровий свист.
26 їх було, 26.
Шкутильгають гуртом
По піску,
Кажуть:
— «Час поспішати в Баку.
Ми поглянемо,
Поки туман,
На рідний Азербайджан»...
. . . . .
Місяця диню
Котить ніч.
Б'ються об беріг
Шквалу гребні.
В таку ж ніч

І в туманову синь
Розстріляв їх
Англійців загін.

Під стяг
Комунізму зорі
Всіх народів піднявсь
Буревій.
На імперію встали
Підряд
І селянин,
І пролетаріят.
Там в Росії
Карав, як бич,
Буржуїв
Наш батько Ілліч.
А на сході
Тут всіх
Їх було
26.

Кожен зна
18-й рік,
Коли буржуї
Всіх країн
Просто з моря,
Крізь ночі туман
Обстрілювали
Азербайджан.

Мов удар, був тяжкий
Момент:
У англійців Баку
Й Ахч-Куйме
І жахлива для всіх
Була вість,
Що загинуло там
26.

У піски, що мов топлений
Віск,
Повезли їх,
За Красноводськ—
Хто багнетом,
Хто «кольтом» в висок
Всіх поклали на жовтий
Пісок.

26 їх було
26.
На могилах їх
Терен густий
Не забуде ніхто
Той розстріл
На 207-й
Версті.

Там за морем гуляє
Туман.
Бачиш, встав із пісків
Шаумян.
Кістяків над пустелею
Стук,
За ним ще 50
Рук
Піднявся
Під вітровий свист...
26 їх було
26.

Ніч укуталась ковдрою
Хмар.
Над Баку
26 примар.
Тих примар над Баку
26,

То про них
Вітру жалібний свист.

То не вітер шумить,
Не туман.
Обізвався з пільми
Шаумян:

— Джапарадзе,
Чи я осліп,
Подивись:
У робітників хліб.
Нафта—мов чорна
Кров землі.
Паротяги гудуть...
Кораблі...

І на кожному з них
Горить
У пільмі
Пятикутник зорі.

Джапарадзе у відповідь
— Так!
Це для нас
Вельми радісний
Знак.
Значить міцно радянський
Кавказ
Робітнича тримає
Рука.

Місяця диню
Котить ніч
Б'ються об беріг
Шквалу гребні.
В таку ж ніч
І в туманову синь
Розстріляв нас
Англіїців загін...

. . . . .

Під стяг
Комунізму зорі
Всіх народів піднявсь
Буревій.
На імперію встали
Підряд
І селянин
І пролетаріят.
Там в Росії
Карав, як бич,
Буржуїв
Наш батько Ілліч,
А на сході
Тут всіх
Їх було
26.

. . . . .

Десь світанок підкрався
З-за хмар.
Над Баку мовкне гомін
Примар.
Хто у скроні з свинцем,
Хто в грудях,
До Ахч-Куйме
В пустелі їх шлях...

Ну, співай же, поете,
Співай
Про далекий за морем
Край,
Де по диких пісках
Вітру свист...
26 їх було
26...

З рос. переклав В. Басок.

ДИМ НАД ЯРУГАМИ

(Повість)

I.

Зараз же за клунею безладно розрісся сад і Борисові Шляховому через тонку стінку чути, як глухо гупають у вечерній тиші важкі яблука. Зараз вересень, починає спіти жовто-воскова антоновка і її міцний дух дражливо стоїть у повітрі. Десь далеко, на іншому кутку села, нудно і мляво гавкають собаки і десь, зовсім близько, зарипів біля колодязя журавель.

Шляховий раптом підвів голову й сторожко прислухався.

М'яко і глухо ступаючи, хтось вийшов із саду і приник біля тонкої стінки у високому бур'яні. Було чутно стримане сильне дихання невідомої людини. Вона сопіла носом, тихо відкашлювалась і, враз, крадучись, пішла далі. І вже за клунею легко розтанули її обережні кроки.

Тоді Шляховий засунув руку під рядно й намацав тверду цівку одріза. Хотів устати, але важко зідхнув і знову стомлено ліг.

— А все ж таки щось непевне...— майнула думка.— Значить комусь треба було перелазити через високий тин...

Але вже інші образи туманним маревом оплутують голову. Болісна млявість опанувала тіло. Думки ж за думками зринають і тануть, зринають і тануть, і це так, ніби чорні крила б'ють перед самісінькими очима.

В клуні тихо й темно. Томливо пахне сіно і кризь відчинені двері м'яко синіє чотирикутник холодного зоряного неба. Шляховий лежить на сіні, підмостивши під голову руки, дивиться на цей синій клаптик нічного бархотину з цятками-зорями і напружено думає.

Справді, все якось робиться зовсім не так, як того хотів би він, комсомолец Борис Шляховий. І саме—комсомолец-активіст, політпросвіт осередку, вчитель-позашкільник. Коли б він був собі тільки сільський позашкільник,—о, тоді інша річ! Він знав би свої лекції, драмгурток, свою «Просвіту», не переступав би цього спокійного тихого кола, і хай собі за його межою галасують дурні, причинні! Хай собі там розверстка, розкуркулювання, банди! Хай собі, що йому до того? Він собі лише просвітянський учитель і чи винен же він, що його призначила в це село повітова наросвіта?

Але ж він не подібний до таких ховрахів, йому навіть гидко себе уявити таким. Він—політос комсомольського осередку, він до деякої міри

керівник цього невеличкого ядра, надії й підпори бідняцької влади, особливо в цей важкий і відповідальний для неї час. Ні, він не ховах! Він ніколи не ховався в норі. Він комсомолец і вкупі з усіма товаришами працює чесно й віддано.

Але інша думка, прудка й настирлива, вже вистукує небаченими молоточками:

— Ти—комсомолец? Чудесно! Але скажи, голубе, чи не працював ти, часом, сьогодні біля молотарки? Чи не молотив була? Ти кажеш, що немає в цьому нічого поганого. Ти запевняєш, що це далеко краще, аніж лишатися білоручкою. Маєш рацію. Але вся справа в тому, голубе, для кого ти працював для куркуля, у якого ти на квартирі. Працював, бо тобі було

— Так, чому—поставив питання Шляховий і злісно, з насолодою продовжував себе картати.

— У, розмелена біла кістка! Ти не знаєш чому? Я тобі зараз скажу: ти працював для куркуля, у якого ти на квартирі. Працював, бо тобі було соромно, що дурно їси його хліб! І твоя сьогоднішня праця—подяка куркулеві за хліб-сіль. Правда? Правда! Значить—ти ще м'якотілий. З тебе ще не випарувався дух гімназії, ти ще не комсомолец! Яке ж ти маєш право, в такому разі, бути політосом осередку, проводирем?

— Ти підлабузюєшся до куркуля, ти боїшся; що він буде поганой думки про тебе, боїшся його гніву! І замість собі: гніву не одвертого (куркуль цього зараз уже не сміє), а потайного, прихованого куркульського гніву. Ганьба! Ганьба!

— Але цього мало. Тобі все ніяково перед куркулем, що ти в нього на квартирі, тобі ніяково, що він тебе дурно годує. Ще б пак! Добродій куркуль з цього незадоволені! Куркуль Куркулевич можуть негарно подумати про тебе! І ти пропонуєш репетитувати його дітей. Замість собі: сам йому пропонуєш!...

— Ти кажеш, що справді все це робиться не так, як хотів би ти. Голубе, повір мені, що справжній комсомолец нічого б не «хотів», а все зробив би. Само ніщо ніколи не робиться, і коли Борисові Шляховому до комсомольця так само далеко, як небу до землі, то, певно, сам Шляховий винен у цьому!

Тонко й настирливо дзвенить біля вуха пізній комар. Але лінки поворухнуться, лінки прогнати. Все тіло ніби поламане від цілоденної праці біля машини.

— К чорту!—думає Шляховий.—Завтра ж відмовлюсь від його дітей. Невже я дійсно така жаба, такий м'якотілий молокосос? Вони всі, безперечно, мають рацію недовірливо ставитись до мене.

Та й сам він почуває себе в їхній компанії якось ніяково. Справді ніяково. Скільки разів ловив він себе на цьому почутті! І здається—треба тільки зробити один крок, один якийсь крок, переступити тонку-тонку й небачну рису, і все піде, як на маслі, і не буде тоді ніяковости, негарних прихованих поглядів, він буде справді «свій»... Але от... як знайти ту рису, що її треба переступити? Здається інколи, що от-от він спіймав її, от-от

відчує її всю до останку, тоді зробить останнє зусилля й ступне до них, до товаришів. Але мить—і риса зникла, і він знову самотній, знову не такий, як усі вони.

От іноді Шляховий думає про це і йому мимоволі робиться страшно: у нього в осередкові немає товаришів. Так, немає. Він відчуває, всією істотою відчуває, що не піде від них. Він знає, що всі вони роблять одну спільну справу, і всі вони товариші йому по справі. Всі—товариші. Але немає жодного товариша—друга. Немає близької до нього людини, якій він зміг би розповісти все, що є на серці, все, що болить йому. І коли він прочитає яку книжку, що захопить його, ні з яким із членів осередку не зможе він поділитись враженням від неї. Ні з ким, бо глибока художня книжка нікому з них не під силу і вони нічого не читають крім плакатів та газет, що раз на тиждень потрапляють сюди із волвиконкому.

Так, він думає, що вони ставляться до нього з недовірою. А втім може в них просто інстинктивне почуття до нього, як до «чужого». І невже виною цьому те, що він має більшу освіту, ніж вони?

Шляховий лежить на сіні і йому чути, як глухо гупає в садку падалиця. В клуні ж тихо й темно. І ще він чує щось і трохи підводиться на лікті. Це кроки. Легкі й поспішні. Двері ледве рипнули й прочиняються. Темна постать увійшла в клуню і йому здається—нерішуче спинилась. Він не знає, хто. Він хутко підводиться й питає: «хто це»? І тоді запримітив обриски спідниці. Це якась жінка чи дівчина. Неясна здогадка вже бренть у нього в голові. І він ще раз поспішно питає: «хто тут»?

Постать підходить ближче й сідає поблизу на сіні. Це Катря, хазяїнова дочка. Вона тихо, приглушено сміється.

— Що, злякала? Хіба страшно? А ще—комсомолец!

І в її останньому слові, Шляховому здається, сковзнула легка іронія. Він відчуває, що трохи схвилювався. Чому? Неприємна її іронія? Ні, байдуже. Хай думає куркулева дочка, що хоче. А втім—невже й вона вважає, що він не схожий на справжнього комсомольця? Дурниця! Це йому цілком байдуже. Зовсім не те. А от... річ у тім, що... Він подумав, чи не ближче йому оця розумна, начитана дівчина від будь-якого з них, з осередку? І хіба досить куркулівні закінчити вчительську семінарію для того, щоб він міг близько зійтись з нею, потоваришувати?

В осередку немає жодних семінаристів, чи має ж право він, комсомолец, зійтись в такому разі з куркулевою дочкою, що своїм розвитком якраз йому до пари? Чи має він право в таких умовах на задоволення своїх «духовних» потреб?

І от непомітно, крадькома, зринає у Шляхового одна думка, полехливо крадеться вона серед гуртку інших: «коли це не пошкодить революції».

— Ха-ха, «коли не пошкодить»!...

Він пригадує, як комсомольці п'ють самогон і кажуть, що від цього ж революція й Комінтерн аж ніскільки не постраждає... Він пригадує, як вони

облапують дівчат на досвітках і брудно лаються і як при цьому згадують революцію, що їй це зовсім не може пошкодити...

Катря зручніше встилася на сіні й зідхнула.

— Чому так тяжко?—іронічно запитав Шляховий.

— Тому, що важко.

— Це не відповідь.

— А хіба немає чого журитись?

Вона нервово крутить пучок сіна, меланхолійно додає:

— Радости дуже мало.

Помовчали. Вона питає:

— Вморились сьогодні? І в «Просвіту» не підете?

— Не піду.

Знову помовчали. Потім, розтягуючи слова і думаючи, певно про віщось зовсім інше, вона прмовила:

-- А завтра ще гарячіше буде. Кінчатимуть, поспішати будуть. Вродило, слава богу...

Тоді Шляховий шумно перевертається на бік і каже:

— Я завтра працювати не буду.

Він думав, що вона здивується й запитає, чому це він завтра не працюватиме. Тоді він сказав би їй, що ні до кого не наймався за поденного і що біля машини робив сьогодні виключно для власної утіхи. Але вона відповіла:

— Що ж, від того робота не стане.

Шляховий не знав, що сказати їй далі. Чого, власне, хоче від нього ця дівчина? Що-вечора вона приходить у школу, де міститься «Просвіта», ретельно відвідує драмгурток, не пропустить жодної репетиції. Це, звичайно, дуже добре, бо ніхто краще за неї не може виконати ролю Галі із «Назара Стодолі», та й підчас вистави вона незамінний помічник. Навіть сам Шляховий не вміє так майстерно гримувати коміка або п'яницю, як вона.

Вдень вона допомагає по хазяйству братові, чи сидить у вишнику й читає романи. Здається, вона тоді жодної уваги на Шляхового не звертає. Ні, вона його просто ігнорує. Що ж, нехай. Це його цілком не обходить. Вона може працювати в «Просвіті» і там виконувати його вказівки як режисера, але вдома вона з ним цілком чужа, вона його просто не примічає. Нехай. Це ж нормальне явище. Що може бути спільного у неї, куркулевої дочки, з якимсь комсомольцем, з обідраним позашкільником, що живе на квартирі в її батька й за-для куска хліба вчить її двох молодших сестер? Звичайно, вона навіть зробила йому милість, вона ласкаво дозволила йому допомагати дітям вчити уроки, тоді, коли це любісінько могла б робити вона сама. Але що ж, нехай. Позашкільнику теж, мовляв, треба чимсь заплатити її батькові за теплу хату й харчі.

А то одного разу було так. Шляховий кудись зібрався йти. Вийшов із хати. Катря сиділа біля порога й читала. Він мовчки пройшов повз неї й подався подвір'ям. І раптом відчув, що хтось пильно дивиться на нього.

Зненацька обернувся. Катря одірвала очі від книжки і довгим, пильним-пильним поглядом, здається, вбирала його в себе. І такими дивними й нежданими були в неї очі, що Шляховий відчув якусь незрозумілу тривогу. І враз вона примітила, що він обернувся й дивиться на неї. Рвучко, ніби з досадою, встала, закрила книжку і швидко зникла в хаті.

Днів зо три після цього вона майже не обзивалася до Шляхового. І одного вечора, ні сіло, ні пало, прийшла в клуню, де він спав. Тоді вона попрохала в нього вибачення і запитавши, чи не взяв він бува випадково її книжки (п'єси—хотіла, мовляв, того вечора підзубрити свою роллю) ще раз попросила вибачення й пішла. Минуло два дні, і ось вона знову прийшла до нього. Вмостилась на сіні, тиха жура брентить у її голосі, вона ніби не знає про віщо балакати і ніби прийшла сюди виключно для того, щоб сказати щось дуже таємне й важливе.

Шляховий відчув, що ця дівчина починає його цікавити. Справді, це ж єдина освідчена дівчина в цьому глухому селі. Є ще, правда, в школі вчителька Віра Олександрівна, попова дочка, але що то за обмежене й нецікаве створіння. Здається, в неї не буває інших інтересів, крім того, яку чергову материну сукню перешити собі на спідницю.

Тепер Шляховий уже знає, що Катря шукає його, що в неї є якась внутрішня боротьба, і їй важко. Він пригадав, що вона скінчила вчительську семінарію і запитав:

— Скажіть, будь ласка, що ви думаєте тепер робити? Чи є думка вчитись далі?

Вона тихо засміялась. Вірніше, Шляховий тільки відгадав у темряві, як вона посміхнулась.

— Хіба можна тепер учитись? І чому? Комунізму?—і вона знову покотила тихий смішок.

— А що ж ви думаєте робити? Заміж виходити?—з'язвив Шляховий.

— Заміж? Обов'язково вийду, у дівках не посивію. Але поки-що—думаю вчителювати.

— Тільки думаєте?

— Тільки думаю, бо є перешкоди.

— Які ж?

— Перша—батько, а друга—мій дурний характер.

— Значить, батько проти того, щоб ви вчителювали?

— Як вам сказати? Батько не проти. Але він вимагає, щоб я обов'язково була вчителькою тут, у Яругах.

— Гаразд, так у чім же річ? Це ж дуже зручно і...

— А тут вже діє мій характер. Бачте... от ви тільки зрозумійте мене як слід. Я зросла в цьому селі. Тут мене знає кожний собака, я його теж. Я тут до школи бігала, виросла—на колодках із дівчатами виводила. Це я після семінарії трохи суворішою стала, старою, а то було я перша верховода з-поміж дівчат. Чи пісню, чи гульню яку, чи парубків кислцями закидати... Ну, і от подумайте... як мені тут учителювати? Мені здається, що жодного авторитету я тут не матиму. Та й подруги мої

колишні ні одна, мабуть, не пришло до мене своїх дітей. Ну от, зрозумійте, не могу... В очах усіх селян я лишилася дівкою, Теохвановою Катрею...

Катря скінчила вчительську семінарію в маленькому повітовому місті минулою весною і хотіла просити місця навчительки в якесь сусіднє село. Але батько її Теохван Голуб рішуче заборонив дочці вчителювати в чужій школі.

— Не для того я тебе вчив у місті і витрачався на тебе, щоб ти десь по чужих селах валандалась. Доки я живий, ти мусиш учителювати тільки тут, у Яругах, щоб усе село бачило й знало, що ти, моя дочка, вчиш їхніх дітей у школі!..

З цієї осені в Яружанській школі мала відкритись ще одна група і місце навчительки туди було вільне. Катря ж уперлася на своєму: в якому завгодно селі, тільки не в Яругах. З того часу між батьком і дочкою пішла глуха боротьба.

Батькову руку тримав і син Спиридон. Він що-дня жучив сестру за те, що та противиться батькові, б'є байдики й марнує дорогий час. А годувати, мовляв, усіх доводиться таки йому, Спиридону.

Жінка Теохвана Голуба померла три роки тому від невідомої хвороби. Прийшла з хижі, борошна хотіла набрати на пиріжки, і як лягла, так вже й не вставала. Скорчило її всю, тіло почорніло, а ранком другого дня вона вже лежала на столі з мідяками на закритих повіках.

Баби на всі лади обмірковували від чого вмерла Голубиха, але в думках не зійшлись: одні казали, що покійниця надірвала собі щось у середині (мабуть, вона підняла в хижі лантух із борошном), а другі були тієї думки, що Голубиха просто згоріла (де-хто навіть бачив, як у неї перед смертю пішов синій димок із рота). Але інші знов запевняли, що це чистісінька дурниця, бо відомо, що покійниця ні самогону, ні спирту не вживала і любила тільки сирівець.

Після смерті жінки, старий Теохван зараз же одружив Спиридона і молода невістка (звали її Ївгою) стала хазяйкою в хаті. Син із невісткою хазяйнували, а батько потроху відходив від господарства і тільки якісь дуже важливі питання (наприклад, чи купувати нову віялку, чи хай ще підожде) не розв'язувались без поради старого.

Не дозволяючи Катрі вчителювати ніде, крім свого села, Теохван не ховав своїх честолюбних думок. Але в його була ще одна причина, чому він так уперто бажав, щоб його дочка була за вчительку саме в Яружанській школі. Старий пам'ятає, як три роки тому в його з'явилась думка поріднитись з Яружанським попом о. Олександром. І довгі ночі ця думка не давала йому спокою.

Теохван міркував так: хай то—піп, але ж і я не послідній чоловік у селі. В мене вісімдесят десятин землі, а в попа тільки сорок. Правда, попова дочка вчителька, а мій Спиридон простий собі парубок (тільки добре грамотний). За те ж попівна таки з-біса погана на тварі, і на очах ніби куряча сліпота в неї. Мій же Спиридон—як намальований, і парубок кріпкий, мов дуб.

Спиридон спочатку огинався, а потім згодився: з лиця води не пити. І тут припустили невеличку помилку, а через неї гіркої образи дістав і старий, і жених, і свати: прийшли сватати попівну, заздалегідь не попередивши на її, ні «батьюшку» з «матушкою». Ще, відряджуючись у дорогу, свати питали старого:

— А чи звісно ж батьющі, що ваш синок його дочку збирається сватати?

Але Теохван аж розсердився тоді на це запитання. Не обов'язково йому так робити та й жених—хіба не орел?

Піп вирядив сватів за двері—якось не личить, мовляв, попівні, та ще й вчительці, виходити заміж за простого парубка.

На другий день про це невдале сватання знало все село. Спиридонові не давали проходу:

— Захотілось за попівським столом чаю з варенням попиту!

— Хіба на полу твердо, що на попівських подушках поспати закортіло?

А через місяць Спиридон одружився з Ївгою, з багатою і вродливою дівчиною з сусіднього села і скоро за господарськими турботами забув і думати, як до нього колись поставилась попівська родина. Але батько його мав іншу вдачу і нескоро забував образу. З того дня він увагу скупчив на Катрі. Вона була старша дочка з поміж трьох і недавно закінчила школу. Теохван найняв їй репетитора, вчителя з сусіднього селяця Богодарівки і той за лантух борошна в місяць що-дня човгав до неї за три верстви в Яруги. Проте навчання йшло з успіхом і Катря склала іспита в Н-ську вчительську семінарію.

Швидко промайнуло три роки і от дочка Теохвана Голуба має право дістати місце вчительки. Настав час, коли старий, зустрівшись з о. Олександром, зможе сказати йому:

— Ну що, ваше священство, тепер і моя дочка поруч із вашою стала! В одній школі працюють, один дух у класі нюхають...

Тут, звичайно, можна буде щось нагадати про Спиридона, що от, мовляв, син мій тепер сам хазяйнує, чистий тобі багатир, так що, дякувати париді небесній, діти пристроєні... І розумні, і вродливі, і від людей пошана...

Теохван давно мріяв, як він скаже це попові, як дрібно заблимають у батьюшки очі, як він почервоніє з досади. Так, це буде найкраща помста за колишню образу. Але впертість дочки враз розбила укохані мрії. Правда, хай би Катря вчителювала десь у іншому селі, але це ж зовсім, зовсім не те, коли вона буде поруч із попівною, в одній з нею школі. А з часом може й завідателькою призначать, отже ще й верх над попівною матиме, начальством її буде.

Катря ж уперлася на одному: «не можу вчителювати в своєму селі»... Теохван лаяв дочку, докоряв їй, і Катря тоді зовсім узяла назад з наросіти прохання про своє призначення.

Шляховий, підвівшись на лікті, уважно прислухався до слів дівчини і раптом спіймав себе на тому, що більше слухає її голос аніж вдумується

в те, що вона каже. А голос у неї справді оксамитовий, грудний, звабливий голос молодії дівчини... І дивно, хвилюючий, чарівливий тембр мимоволі навівав тихий, хороший смуток, легкий прозорий жаль.

Раптом Катря замовкла і тривожно вся повернулася до дверей. Мить послухала і тоді приклала до губів два пальці:

— Тссс!..

Шляховий відчув, як вона враз глибоко схвилювалась. Йому здалося навіть, що тіло Катрі дрібно тримтить від переляку. Вона впала на сіно й принишкла.

— Що таке?—спитав Шляховий, і в ту ж хвилину знову почув чиїсь глухі, обережні кроки, що наближались до клуні. Він хотів схопитись і вибігти, але вона зірвалась йому назустріч.

— Ні в якому разі! Тихше! Прошу вас!

Її рука м'яко і тривожно лягла йому на плече.

— Мовчіть, прошу вас. Не треба, нічого мене не питайте... Я потім... сама вам потім...

Кроки попрямували до саду і ось уже нічого не чути, тільки там десь зірвалось яблуко і, чипляючись за галузки, глухо гупнуло на землю. Тоді Катря тихо зідхнула й випросталась. Вона стала просто перед Шляховим, вона хоче вгадати в темряві його обличчя, голова її нахиляється до нього. І Шляховий бачить її очі—близько, близько два великих округлих діаманти.

— Що з вами... Катре?

Але Катря вже тихо сміється, вся тримтить і тихо сміється у відповідь.

— Ну й ви ж... комсомолец!.. Думаєте, я справді... Це ж жарти... Ну, було б випалити вслід з одріза, було б... Може й справді хто чужий...

Вона тримтить і сміється, тримтить і сміється, і Шляховий знає, що так ніколи не сміються, коли жартують...

II.

Шляховий спізнився, і коли прийшов до школи, комсомольці всі вже зібрались. Але зборів не починали—повинен був прийти Гречиха, бо сьогодні на повістці денній стояла його доповідь.

Ще здалека Шляховий вгадав пісню і коли підійшов до школи, виразно почув:

«Смело, товарищи, в ногу,
Духом окрепнем в борьбе,
В царство свободы дорогу
Грудью проложим себе»...

Старанно вивсдили мотива міцні парубочькі голоси, особливо щиро, з глибоким внутрішнім почуттям, високо витягав один тенор.

— Шумило надривається—пізнав Шляховий. Він сіпонував двері і ввійшов до кімнати. Ця невеличка кімната за сценою підчас вистав завжди була вбиральнею для артистів; тут гримувались, вдягались і роздягались, тут же чекали свого виходу на кін виконавці. В інший час в цій кімнаті відбу-

вались збори комсомольського осередку. Тут був ніби кабінет секретаря, і в кривобокому столику, в шухлядці лежали акуратно переписані Шляховим протоколи і список членів осередку.

Небагато їх, всього вісім прізвищ, і на папері це ~~це~~ зовсім невеличкий стовпчик з великих і малих літер, рівних і похилих. Проти кожного прізвища стоїть ім'я, рік народження, комсомольський стаж і соціальне походження. Стаж у всіх невеликий—ледве-ледве витягує рік, а Хима Симоненко прийшла в осередок всього три місяці тому. Але Хима зовсім інша річ. Вона—дівчина, єдина сільська дівчина-комсомолка в Яругах, та може єдина й у всьому повіті, і стаж її тут жодної ролі не відіграє.

Їх вісім чоловіка, і всі вони діти селян-бідняків, і тільки проти свого прізвища Шляховий чесно поставив: —«інший». Але не втерпів і тут же збоку в дужках зробив примітку: син учителя бувш. «городської школи». Інший, мовляв, але не з купців і не з офіцерів!

Ніхто не звернув на Шляхового уваги, і тільки щирий тенор Шумила, що хапав за серце, ще глибше, ще з більшим запалом захльобувався в кімнаті:

«Долго в цепях нас держали,
Долго нас голод морил.
Черные дни миновали,
Час искупленья пробил»...

Шляховий сів на лутку й тоді побачив Химу. Вона стояла праворуч від нього в кутку і, здавалося, всім серцем слухала пісню. Губи її ворухнулись, вона вся випросталась, проміння йшло з її очей. Праву руку вона положила собі на груди, ніби боялась, що от-от у неї вискочить серце. В ту мить для неї нічого, здавалось, не існувало, крім пісні: ні товаришів, ні її білої вибійчаної спідниці, ні її самої. Шляховий мимоволі задивився на неї й подумав:

— А вона яка гарна! Таке тихе дівча!

Раптом пісня стихла і Хима ворухнулась. Тихо поволи повернула голову і враз зустрілась очима з Шляховим. Посміхнулась жалібно й розгублено. Вона так посміхалась завжди. Життя її не навчило сміху. Прояви веселощів і радості вона могла тільки спостерігати в інших.

— Яка вона бідна, принижена,—подумав Шляховий.—Чи є вона, чи нема її, однаково не примітиш...

Він слизнув поглядом по її вибійчаній спідниці, що пнулася незграбними складками, мить зупинився на шкарбанах-чоботях і знову стрінувся з нею очима. Хима мовчки одвела свій погляд і враз уся зашарілась.

— Славна вона, соромлива,—подумав Шляховий.—І личиком нічого. Що, коли б її замість полотняної спідниці та тоненьку сукню, скажемо, з шовку?..

Од співаків підійшов маленький чорнявий хлопчина і простяг Шляховому руку.

— Драстуйте! На зібраніє?

Його пувички-оченята швидко бігали, як миші, і блискали з-під вій чорним бісером:

— Можна біля вас?

Шляховий посунувся й дав йому місце на лутці. Це був Мишко Лазарчук, перший жартівник в осередку і великий брехун. Брехня—це стихія Лазарчука, це його мистецтво й розвага.

Справді, так майстерно брехати не кожен би зміг. І брехав Лазарчук цілком безкорисно, виключно «для свого наслажденія», як він висловлювався. І в цьому він був мистець.

Ну, от він підходить до вас, молодого здорового хлопця, він пильно дивляється у ваше обличчя і враз заявляє, що в вас посивіла одна брова. Ви добре знаєте Лазарчука, ви смієтесь йому в відповідь. Але на його обличчі ціла гама почуття, його обличчя міниться всіма відтінками. Його брови різко стрибнули від здивовання вгору, він глибоко вражений, він сам не вірить своїм очам. Він навіть на мить заплющив їх і мимоволі провів перед собою долонею, ніби намагаючись прогнати якесь павутиння. Ви не певно мацаєте себе за брови і враз помічаєте, що йому вас шкода. Ви бачите, як два почування борються у нього на обличчі—жалість до вас, і радість, що таке нещастя трапилось саме з вами, а не з ним. І ви відчуваєте раптом бажання схопитись зі свого місця і що-духу бігти до люстра.

Стривожений Лазарчук негайно пропонує вам свої послуги, ось він сам збігає і негайно принесе все що ви хочете. Але що краще, коли ви глянете на себе зараз, у цю хвилину. І для цього навіть і люстра не треба. Можна подивитись просто в скло, звичайне скло, треба тільки відійти на певне віддалення і стати збоку. Тут вас лишає вся непевність, ви вже повірили всьому і кидаєтесь до вкїна. І в ту ж мить вас обдає ззаду ніби водоспад холодної води. Лазарчуків регіт.

Другий «коньок» Лазарчука—це «проблеми». Вимовляє він це слово так: промблема. А їх у нього дуже багато, не встигає він розв'язати однієї, як уже з'являється друга.

Сьогоднішню розмову з Шляховим він почав теж «проблемою». Взагалі Лазарчук ставився до Шляхового з повагою, як до вчителя, і ніколи не дозволяв собі з ним своїх витівок «з брехнею». За те, окульбачивши свого другого «конька», він під'їздив на ньому просто до Шляхового і мав у його особі найкращого співбесідника.

Лазарчук хахикнув і, по звичці, швидко потер собі руками латки на колінах. Це значить, що зараз почнуться або жарти, або ж він «загне» позашкільникові якесь запитання.

— От, товаришу, вчитель, ви в нас агітпроп, і в «Просвіті» режісіруєте, і ніколи не одказуєтесь от різних питань, то в мене ось, бачте, єсть сомненняє таке.

Шляховий увесь час боровся проти того, що його комсомольці звуть на ви, і тепер повелось так, що більшість, звертаючись до нього, уникають взагалі цього займенника. Один тільки Лазарчук вперто продовжував «викать».

Шляховий ставив:

— А ти, брат, усе мене величаєш, наче б то я й не товариш тобі?..

Лазарчук винувато, і ніби прохаючи вибачення, посміхнувся.

— Товариш, тільки ж ви вчитель, а що я? Куди мені до вас рівнятись?

— Да,—подумав Шляховий,—не рівня, мовляв, «благородний», «образований», білоручка...

Лазарчук продовжував:

— Так у мене таке: що робити комсомольцеві, коли от приміром, вулицею несуть мертвяка? Тут образи, корогви, піп із дяком співають, вся громада йде за труною без шапок, а ти, комсомолец, у шапці. Так от, чи должен такий комсомолец, скинути шапку, чи не должен? Як скине, то, значить, ікони почитає і попа тож, і вп'ять таки дядьки казатимуть: «комсомол, а й то шапку перед святими корогвами скидає!». А не скине, верущі побить можуть. Так чи скидять, чи ні?

— А ти ж як думаєш?

— Хе, як я думаю. Як би я думав, я б і не питав. А то в цьому і проблема закручена.

— Ну, а все ж таки?..

— Та пострадять за революцію б нада.

— Як?

— Не скинуть, та й годі.

— Та й що ж тоді буде? Поб'ють тебе добре, а може й уб'ють. Яка ж буде користь революції від твоєї смерті? Одним бійцем на фронті громадянської війни стане менше. Чи це ж діло?

— То як же? Скинути?

— Гадаю, що треба скинути. Просто, мовляв, не перед образами, а на знак пошани до померлого.

— А яка ж там пошана, коли в труні куркуль злейший, скажемо, лежить.

Потроху до Лазарчука і Шляхового зійшлися всі хлопці, обступили обох півколом. Секретар осередку Лаврін Гармидер голосно засміявся й сказав:

— Ти, Мишко, не знаєш, як я бачу, ні-ні бе. А сказати як треба зробити?

— Говори.

— Як побачиш, що мертвяка несуть, ти зараз, як собака, через тин та й шпандіор городами безвісти, щоб хто не здогнав!

Всі зареготали, а Мишко незадоволено чмихнув від того, що йому перебаранчають. Він зневажливо скривився.

— Сміються, а чого, спитати? Сказано—темнота!

Лазарчук учився всього два роки, але хоча й мав репутацію «брехайла», був твердо переконаний, що зможе, коли схоче, й позашкільникові добре втерти носа, закрутивши йому якусь «проблему». В осередкові він мав навантаження—виконувати обов'язки скарбника, і вічно глузував

із цього, називаючи себе «комісаром» погорілої «лавочки», бо комсомольська каса завжди була порожня.

Лазарчук замовк і всі замовкли. Комсомольці обступили Шляхового півколом і тепер, коли тему було вичерпано, ніяково переминались перед ним з ноги на ногу. Ніхто не знаходив розмови. Цей молодий парубок, їхній агітпроп, був позашкільником, був учителем. Цього було досить для того, щоб вони всі відчували віддаль, що лежала між ними.

Шляховий мав довгі білі пальці, і це вони всі бачили; він ходив у чистих штанах, і сорочка на ньому була теж чиста, якась «городська», підперезана тоненьким ремінцем з блискучою бляшкою. У них же й штани й сорочки були строкатими від безлічи латок, від них часто тхнуло кізком, і пальці в них були брудні й порепані. Вони вважали Шляхового за «не свого», це була людина розумової праці, вони ж всі знали тяжку фізичну боротьбу за кожний шматок хліба. Вони просто не знали, як поводитись з ним і внутрішньо вважали його за білоручку, за панка. Цього йому, звичайно, ніхто, крім Гречухи, у вічі не казав, але Шляховий сам прекрасно все розумів і відчував. І це часто завдавало йому майже фізичного болю. І тепер він зразу ж спіймав момент, коли перервалася розмова і почалась ніяковість.

— Вони стовпились тут зовсім не біля мене—подумав він,—вони просто слухали Лазарчука.

І цьому була правда. Та прикру мовчанку порушив знову таки Лазарчук.

— Що ж це Гречухи й досі немає? Га, братішки?

— Та він учора до волости їздив, чи не кокнули дізентіри десь у ярочку?

Лаврін Гармидер обвів усіх задумливими овечими очима й зауважив:

— А що ж, буває й таке. На минулому тижні у Ластів'яному гаю й мене трохи не кокнули.

Лазарчук підскочив і замахав руками.

— Йй-бо бреше, не вірю. Якби хто хотів кокнуть, давно вже кокнув би. Бреше, сатана.

Гармидер спокійно і, навіть трохи зневажливо, затримав на мить на ньому погляд.

— Брешу? В тебе науки не проходив.

— З гурту обізвалося де-кілька голосів:

— Розкажуй Блин Блинович, не слухай його!..

Гармидера в насмішку так часто звали в осередку. По-батькові його було—Лаврінович, звали теж Лаврін, і перекрутивши виходило «Блин Блинович».

Своє ім'я Гармидер одержав за вказівками баби-шептухи Вівді. Народившись на світ, він два дні без перестану кричав. Спочатку кричав, потім, знесилившись, хрипів і, нарешті, тільки тоненький безсилий писк говорив за те, що немовля ще живе. Було негайно покликано бабку Вівдю. Вона довго щось шепотіла над колискою, посипала підлогу попелом і за-

явила, що дитинча треба негайно охрестити і назвати його так, як звали батька. Немовля знесилося украй, і після хрестин воно вже не кричало, тільки важко, з присвистом дихало. Та пройшло ще кілька днів і невідомо—чи то від Вівдиних ліків, чи від інших причин, але маленький Лаврін лишився жити.

Гармидер знову повів карим блиском очей.

— Що ж розказувати? Їхав я з Хомутця, там забарився, а вже як під'їхав до Ластів'яного гаю, почало смеркати. Тільки спустився в балку—сидить біля криниці парубок. Просить підвезти до хуторів. Натер, каже, ногу, не може йти. Ну, думаю, треба взяти чоловіка. «Сідай», кажу, а він лізе в задок. «Ні, кажу, сідай перед мене». Сів він. Їдемо. Тільки виїхали з балки—знов назустріч якийсь парубчак шкандибає. «Покурити немає?» кричить, і просто до воза. Дивлюсь, і мій подорожній якось заворушився. Я вдарив кобилу й пошол. Витяг одреза—дивись, кажу до свого спутника, тільки поворухнешся!.. Я зараз розкумекав, що тут щось не так. А той другий парубок, що назустріч шкандибав, дивлюсь, уже біжить за мною та моєму кричить: «Постой, Семене!» А мій божиться, що не знає його. От і розбери. Підїхали до хуторів, там мій устав, а я—додому.

— Його цорта треба було в волость одвезти—не вимовляючи «ч» вихопився сутулий, з подзьобаним віспою обличчям, парубійко. Він мав білі риб'ячі очі й маленького, пувичкою, носа. Рот йому, коли він балакав, якось дивно сіпався, а губи кривились в усі боки.

Комсомольці весело зареготали.

— А, й ти, цорт, тут, а ми думали, що тебе й немає, цорта, тугецьки!—перекривив хлопця з риб'ячими очима Лазарчук.

Хлопця було прізвище Діброва, звали Йосип. В осередкові дражнили його Йосипом Прекрасним за його на диво некрасиве обличчя. Та Діброва був парубійко тихий і ніколи не ображався на це. Він працював за продавця в кооперативній лавці і цього року влітку з ним трапилась халепа. Невідомо як із лавки зник великий одріз сукна. Сукно було товсте, грубе, але в цей час загального зубожіння воно являло велику цінність.

Зачинивши перед обідом лавку, Йосип пригнічений прийшов додому. Він не міг доміркуватись яким чином могло щезнути сукно. Вкрасти його підчас продажу було неможливо, бо як же винести непомітно такий великий сувій. Може хто обікрав уночі? Але ж замок цілий і ключі в нього. Він зовсім не подумав про те, що до замка можна було підібрати другого ключа і близька до лавочних справ людина легко могла це зробити.

Коли Йосип відчинив двері, він здивувався: у них сидів голова лавочної комісії і посміхався їдкою негарною посмішкою. Батько тяжко сперся на стіл і був білий, як стінка. Біля печи плакала мати.

Батько Йосипів був членом комнезаможа, перший вступив до нього в Яругах і користувався великим авторитетом серед яруганської бідноти. Завжди лагідний, він зараз тримтів усім тілом, губи його побіліли й неприродно ворушились. Він важко підвівся і ступив крок до сина.

— Признайся, де дів сукно?

— Сукно?.. Та я, тату...

— Де дів, ссукин син, зараз же кажи, падлюко!

— Хай у мене руки повідсихають, коли я...

— Мовчи! Мовчи! Не смій мені брехати, ссс!..

Важкий батьків кулак упав Йосипові просто на обличчя. Він похитнувся. Через хвилину батько туго скрутивши хлопця вірьовками кинув його до комори. Там він лежав двоє суток зовсім без їжі й води. Було суворо заборонено щось давати йому, і коли мати хотіла напоїти сина, то дістала за це кулаками під ребра.

Батько випросив у голови лавочної комісії слово, що він нікому не розкаже про крадіжку сукна і не буде ганьбити через паскуду-сина його чесне ім'я. Вартість же сукна старий Діброва негайно сплатив кооперативові збіжжям.

Про випадок з Йосипом комсомольці нічого не знали і невідомо скільки б ще часу він лежав у коморі, коли б випадково не знайшли справжнього злодія. У місті затримали на базарі дадька з Яруг, що продавав сукно. Сукно це, як виявилось, було крадене. Дядько признався, що його дав йому продати голова яружанської лавочної комісії. В той же день його було заарештовано й відправлено до волвиконкому, а Гармидер нахвалявся, що покаже ще й старому Діброві за розправу над Йосипом. Та пішла продрозверстка, викачка хліба, один за другим приїздили до села продагенти, пішли чутки про те, що будуть поголовно всіх розкуркулювати—за цими тривогами й подіями справу про сукно було забуто.

Лазарчук хотів ще щось сказати, пожартувати над Йосипом, його пувички-оченята так і прискали вогниками веселошів, та стукнули двері і ввійшов Гречуха. Гречуха, голова яружанського Комнезаму, був єдиним партійцем у селі. На партзбори він їздив до волосного осередку, у Яругах же працював у найтіснішому контакті з комсомольцями, часто робив їм доповіді, мобілізував їх собі на допомогу, проводячи різні кампанії. Та інакше не могло й бути. Сам він дивився на комсомольців як на справжніх, повноправних, так мовити, комуністів.

Гречуха був середнього зросту, широкий у плечах і мав не аби-яку фізичну силу. Йому було років під тридцять. Кругловидий, з великими карими очима і двома півколами чорних лискучих брів, він був красивий. Невеличкі чорні вусики закручувались у нього трохи вгору, і коли він балакав, з-під них блискало рівне біле намисто зубів.

— А-а-а!—загомоніли комсомольці.—А ми ждемо, ждемо...

— Та ну його, забарився трохи. Над списками злосних неплательщиків сиділи.—Гречуха стомлено впав на стільця. І враз ніздрі його роздулися, він гнівно засвітив карі очі.

— І не сукин син? Мать його... Не знає хто здає в його, хто не здає. Ні чорта не розбереш! Самашедчий непорядок! Ні, з таким председателем сельсовета далеко не поїдеш! А секлітарь ще й сміється,—сурло!

Лаврін Гармидер енергійно сплюнув на бік і занурив пучки в волосся на потилиці.

— Да-а, ми тут ні-ні бе не зробили. Прогавили справу. Той предсідатель—сам злосний кулак.

— А ти ж куди дивився? Ти ж наш начальник—вихопився Арсень Шумило, перший співак в осередку.—А що—кулак, то—кулак. Куркуляка добрий!

Гречуха незадоволено мотнув головою:

— Во-первих, тепер пізно шукати хто винуватий, а хто ні, а друге—ні чорта не може зробити один секлітарь осередку. Тут треба, щоб маса пішла. Маса! Зрозуміло? От і зараз. Польська шляхта наступає. Врангель наступає. Банди наступають. А в нас маса спить. Я, конечно, про незаможницьку масу кажу. І виходить, що ми очікуємо поки Врангель прийде до нашої хати і візьме нас за горлянку. А щоб зразу ж нажати на доставку продразв'орстки для Червоної армії—цього нема. Чогось очікують. Може думають, що куркулі сами свої ями розкриють: пожалуйте, беріть, мов, кушайте та воюйте там харашо з бандитами? І вп'ять же таки: осінь надходить, а в нас чи зорані поля родин червоноармійців? Да, на масу нашу плоха надія. Є, конечно, й такі, що все оддадуть за совєцьку власть, ну а багато таких, що холодочком. Якись вони кумедні бувають, оці незаможні: поки не наллеш їм води за комір, доти не схопляться з місця. Я це й веду до того, що в мене на вас велика надія. Правду говорю. Йй-бо, велика надія, кажу. По розслайці села треба працювати. Одділити кулака од бідняка. От розгромити кулака! Поля засіяти! Молодьож під свій вплив! Дезертирів виловить на селі! Розв'орстку виконить на сто процентів! Хто це нажме, опору зробить на селі?—Комсомольці. Комсомол—це...

Раптом Гречуха стрівся поглядом із Шляховим.

— Комсомол—це... От і наш учитель-позашкільник узявся за вистановленіє господарства...

Гречуха насмішкувато примружив блискучі очі, лагідно продовжував:

— У Теохвана Голуба цілісінький день біля машини... У кулака. А може ти вже за батрака до його, чи як?

Шляховий помітив, як знову запанувала раптом неприємна ніякова тиша. Блиснув ворожим поглядом Гармидер і одвернувся до вікна. І в ту мить чийсь теплі, повні смутку очі прикували зір Шляхового.

— А, це Хима!—враз пригадав ці очі.

Хима дивилася на нього таким поглядом, ніби була дуже ображена, чимось здивована, чи жаліла його. І цей погляд зненацька надав Шляховому якогось запалу й енергії. Він іронично посміхнувся, обвів усіх очима і тихо, але чітко вимовляючи кожне слово, промовив:

— А товариш Гречуха мабуть думає, що бути батраком найпаскудніше діло? Тоді на це лишається тільки сказати, що дійсно паскуда той, хто сам вилізши з батраків тепер такої думки про них.

Гречуха раптом густо почервонів і схопився зі стільця.

— Так значить... Значить виходить, що я... паскуда? Так, товаришу Шляховий?

І раптом, не чекаючи відповіді на це запитання, охолов і вже спокійно додав:

— Ти мене не так зрозумів, товаришу Шляховий. Я кажу...—тут він махнув рукою й поліз до кешені за кisetом.—Я думаю, всім ясно, що я хотів сказати і сказав учителеві...

Комсомольці ніяково мовчали.

Шляховий не слухав доповіді. Гречуха щось вигукував, вимахував руками, але Шляховий дивився байдужим поглядом перед себе, блукав зором по стінках, по стелі. Механично зупинився очима на віршованому гаслі на грубому синьому папері. Так само механично прочитав:

В руки рушницю! До бою!
Місця нема дезертиру!
В рівну, червону колону
Противу старого миру!

Зідхнув. Думки полетіли, закружляли, як осінній вир із листу.

— Нехай,—думає Шляховий.—Хай ображає Гречуха, хай комсомольці до нього холодком. Вони просто не розуміють його. Звичайно, у нього багато м'якотілости. Це вони бачать, відчувають. Але ж... хіба він не може бути таким же комсомольцем як усі вони і... приносити користь революції?.. І хіба він зараз не приносить користі? Хіба він не знає своєї справи? А ті лекції, що він читає селянству, а ті вистави, що він... Але все ж таки йому треба бути твердішим. Більше гарту в серці, треба більше холодної, суворой кричі. Треба, треба...

Хтось злегка штовхнув його. Подивився—поруч сидить Хима. Видно випадково зачепила його ліктем. Сидить і уважно слухає Гречуху. Бсїться пропустити хоч одно слово. Рота напіввідкрила, вії не моргають—уважна, напружена. І чомусь раптом пригадалась Катря. Усміхнувся про себе, подумав:

— О, то з досвідом дівчина! З досвідом сучка. Але ця—подумав про Химу—щире й миле дівча. І гарна була б дружина для якогось комсомольця. Для мене ж... мабуть краще Катря.

А в тім Шляховий і сам не знав. Йому здавалось, що Катря більш освічена, швидче його зрозуміє, швидче знайде спільну з ним мову. А з другого боку, виникав сумнів—яка ж може бути у нього спільна мова з куркулькою. Хіба для цього їм треба бути тільки освіченими? А різниця їх соціального становища? В такому разі до нього значно ближче повинна стояти, ну от, приміром, хоча б Хима...

Він почав думати про це. Що у нього спільного є з Химою? Осередок, комсомольство, а далі?

Шляховий покосився на Химину вибійчану спідницю, затримав зір на її молодих невеличких грудях, що випиналися з-під старої латаної-перелатаної кохтини.

— А далі? Тіло? Тільки й того... А може я не знаю, може ця дівчина має в собі такі приховані скарби, таку радість, що я й думати зараз не можу про це?..

Гречуха кінчав доповідь. Шляховий почув його заключні слова:

— Ще на селі в нас немає правдивої совєцької влади. Про це сказав губерський з'їзд комнезамів і я говорю вам. І конкретна задача комсомольців у тому, щоб підтримати правдиву совєцьку владу. Дати армії хліб і прочіі продукти. Більше енергії по викачці хліба. І вп'ять же таки са-могон. З цим злом совєцька влада теж не шуткує. І комсомольський осередок мусить нам у цьому допомагати...

Гречуха скінчив, обтер піт з лоба долонею й сів. Всі зідхнули, зачсв-гали ногами, заворушились.

З-за столу підвівся Гармидер:

— Хто висловиться з приводу доповіді?

Мовчанка. Комсомольці поглядають один на одного.

— Ніхто не хоче? Тоді я...

Гармидер говорить довго й нудно. Говорить про те, що вся робота на селі проходить без жодних планів, все робиться «наскоком» і, коли хочете, неорганізовано. Та й самі комсомольці, мовляв, не завжди дисципліновані і ніякого прикладу населенню не подають.

— Ну чим відрізняється комсомолець—казав Гармидер—від звичайного селянського парубка? Який він подасть йому гарний приклад? Наші комсомольці ходять на досвітки, лапають дівчат...

— Не одриваються, значить, од маси... кинув хтось репліку.

— Не закомісарились іще,—підхопив ще хтось.

Гармидер продовжував.

— Комсомольці наші і самогон п'ють, і ворота дьогтем квацюють... Так яка ж тоді така відзнака комсомольця од несознательних і темних ще мас? Те, що з одрізами та рушницями ходять та людей пострілами лякають? Оце відзнака,—да?... А село й досі не виконало ще й двадцяти процентів розвборстки. І справді, треба суворі міри вживати, бо куркулеві ніяк не болить, що Червона армія вошива й голодна. Кулачки що? Нікому, мовляв, не дам, ні фронту, ні тилу,—за свою кобилу. Так оцю саму кобилу й треба нам загнудати. Щоб не була норовиста.

— Да, загнудаш таку кобилу, як у Супруна Рудченка! Два кілки побив на ній, а воно, стерво, задком кидає й досі...—поважно зауважив з місця Мишко Лазарчук.

Всі зареготали.

Діброва повів риб'ячими очима й голосно запитав:

— А ти ж поцім знаєш, як вона кидає? Чи ти вже пробував їздити на тій кобилі?...

Ще дужчий регіт струсонув шибки.

Збори зовсім розвеселились. Комсомольці щось вигукували, вищали, реготали.

І знову Лазарчуків голос перекричав усіх:

Та то така кобила, що не ти на ній, а вона на тобі поїздить!..

Зібрання скінчилося пізно ввечері.

Комсомольці повставали з місць, зачовгали підшвами, заторготіли лавки. Припалювали один в одного цигарки, голосно сякались і чвиркали крізь зуби просто на підлогу.

Шляховий вийшов на двір перший. Пішов швидко, не озираючись.

Раптом біля воріт він спинився. З темряви виступала чиясь постать. Підійшов ближче. Якась дівчина притулилась до стовпа; стояла тихо, уважно приглядаючись до Шляхового.

Він нахилився зовсім близько й тихо запитав:

— Хто це?

І враз пізнав Химу. Здивовано взяв її за руку.

— Ти? Хима?

Вона не відповіла. З тривогою він зазирнув їй в обличчя.

— Химо... Що з тобою?

Вгадав у темряві як вона ворухнула губами. Тихо прошепотіла:

— Нічого...

Він узяв її холодні шкарубкі пальці і з раптовим поривом міцно стис у своїй долоні...

— Химс, яка ти.. чудна! Чого ти стоїш тут? Чекаєш когось?

Вона кивнула головою.

— Кого ж?

Хима помовчала і раптом, випроставшись, незрозуміло піднесеним голосом проказала:

— Та я збрехала. Їй-бо збрехала! Нікого я не жду... Стою собі тут і все... Я першою з собранія пішла...

Шляховий обняв її за плечі. Вона мовчки схилила голову.

— Ну то може вдвох підемо, Химо. Га?

Вони пішли тихою глухою вулицею. Вересневий вечір пізній і непроглядний низько навис над селом і давив своїми важкими грудьми осінню землю. Інколи, хто зна звідкіль, прилітав ледве вловимий вітерець і тоді сумно й пустельно шамотіло за тином сухе соняшничиння.

Шляховий і Хима мовчки йшли. Він обережно тримав її за руку вище ліктя і розглядав у темряві дорогу. Зненацька далеко десь за ними злетів високий голос. Хтось старанно, хвацько виводив:

Комсомол, комсомол,

Велікое званіє—

Надіває галіхве,

Ідьоть на собраніє...

Хима враз зупинилась і прислухалась. Потім радісно засміялась:

— Шумило! Шумило! Наші хлопці співають...

Але раптом, ніби щось пригадавши, знову замовкла і Шляховому зда-лося, що цей сміх він почув не від Хими—такий короткий, він зринув на мить із темряви і безслідно розтав.

— Ось ідемо й мовчимо,—подумав Шляховий,—бо ні я, ні вона не знаємо, про віщо балакати. Немає в нас ні спільних інтересів, ні...

— А куди ж це вам іти зі мною,—перебила вона раптом думки Шляхового.—Я живу далеко, вам нехарашо йти туди.

— А де ж ти живеш?

— На хуторі, в дядька Ониська.

— Це за могилами?

— Атож.

Шляховий пригадав оповідання про таємничого дивака Ониська, що в нього жила Хима. Казали, що він живе на відлюдді, на глухому хуторі за півтори верстви від села.

— І ти ото не боїшся вночі сама ходити туди, Химо?—спитав.

— А чого ж страшно? Вовків немає, а від банди сховаюсь десь. Та я ж рідко коли сама...

Хима не доказала і змовкла. Шляховий зрозумів, що вона ходить із жимсь удвох і не хоче сказати про це.

— Що ж ти робиш у Ониська?—спитав він.

— Усе, що прийдеться. Обідати варю, сорочки перу...

— А Онисько що?

— Вони рідко коли вдома. Ходять усе то в ліс, то аж до озера підуть. Качок із дробовика стріляють. Смачні-і-і!..

— Хто?

— Хто ж?—Качки! А зайців я не люблю. Як оббілуєш його, а воно тоді мов ото кошеня обідране...

Вони вийшли за село й пішли крученою стежкою понад ярмом. Хима йшла попереду і вказувала дорогу.

— У ліву руч забирайте,—раз-у-раз наказувала вона.—Ліворуч стерня, а в праву руч круча, посунетесь...

— Справді треба повернутись назад,—подумав Шляховий.—В таку ніч і в такому місці не дивно, коли потрапиш до самісінького дідька в зуби. А тут ще й обріза лишив удома.

Він хотів це сказати Химі, та в ту хвилину ліворуч, десь за горами, блиснув жовтавий огник, певно в якійсь хатині.

Хима раптом спинилась.

— Далі я вже піду сама. То в дядька Ониська в хаті світиться. Тут уже близько.

Шляховий підійшов до неї і взяв її за обидві руки.

— Значить, прийшли, Химо. Ну щож, до побачення. Тільки я хочу тебе спочатку запитати про віщось.

— Питайте.

— Скажи мен, Химо, ти знаєш, як мене звати?

— Либонь чула.

— А як?

Хима на мить засоромилась, а потім підняла голову й сказала:

— Ну, либонь, Борис Васильович...

— Так. Тепер скажи, чому ж ти мене так не звеш? Не хочеш сказати? Так я тобі, Химо, сам скажу. Того, що я, хоч і вчитель, а все ж таки—комсомолец, член одного осередку з тобою. І тобі ніяково якось називати по-батькові й імені, ну, коли хоч, свого товариша. У нас комсомольці кличуть один одного по імені: Мишко, Химка, Лаврін, Йосип... Ну, а звати так і мене знов таки тобі ніби незручно: учитель же—позашкільник. Так, чи ні? І через це ти уникаєш взагалі звати мене будь-яким іменем.

Хима мовчки слухала. Шляховий казав далі:

Тепер я тебе ще про віщось запитаю. Скажи, я товариш тобі, чи ні?

— Товариш.

— Комсомолец я?

— Ну, комсомолец.

— Так от, Химо, я хочу попрохати тебе, щоб ти мене якось кликала. Ну, хоча б—товариш Шляховий... або просто—Борис. Будеш кликати так?

— Я піду—сіпнулась Хима.—Я піду, час...

І враз вона швидко пішла вперед, у темряву. Через мить звідкілясь долетів її голос:

— Буду звати... товариш!..

Ніч стояла чорною тишею в полі. Тільки там десь, за могилами, моргав підсліпуватий самітний вогник, ніби в агонії боровся з невблаганною темрявою за своє останнє смертне блимання.

Шляховий постояв хвилину на одному місці, прислухаючись до темряви. І враз далеко на селі ба-бахнув постріл і приглушеною луною покотився кудись у ніч.

— З обріза,—подумав Шляховий.—Комсомольці бавляться...

Він хутко повернув і пішов назад додому, намагаючись триматись якомога далі від яру.

Коли вже було недалечко до сільської околиці, темний силует виступив із темряви і перетяв Шляховому дорогу. Хтось хрипло і грубо крикнув:

— Стой! Стрілять буду!

Шляховий почув, як клацнув затвор гвинтівки.

— Свої!—крикнув він.

І в ту ж хвилину йому похололи ноги.

— А що,—подумав він—коли це банда ввійшла в село і виставила тут свого дозора?

— Хто свої?—почулось настирливе й брутальне.

І тут голос невідомого видався Шляховому дуже знайомим.

— Позашкільник Шляховий!—крикнув він.

У відповідь розлігся хрипкий регіт.

— Свій, братішка, значить... Позашкільник!..

Високий парубок наблизився до Шляхового і дихнув йому в обличчя самогоном.

— А я хто, знаєш?..

— Коровайний!—пізнав Шляховий комсомольця з свого осередку.— У кого це ти встиг?

— А хіба не все 'дно тобі, браток? Га, кажи!.. На собранії я був?— Був. Хліб качав?—Качав. Значить, не враг революції? Не гідра, котора значить... А хіба од чарки перваку я зроблюсь гідрою?.. Отвічай, браток!

Коровайний взяв Шляхового рукою за поясок і таємничим голосом зашепотів:

— От скажемо—ти. Позашкольник значить, і самогонства не береш у рот. А який з тебе за те пролетаріят? Га, кажи. Із тебе, браток, такий борець революції, як із клоччя батіг... О!..

— І цей,—тоскно ворохнулась у Шляхового думка.—П'яний, а й цей...

Він хотів відхилити Коровайного з своєї дороги, але той ще настирливіше задихав Шляховому в обличчя і, раптом, змінивши тона, з відвертим призириством і зненавистю зашипів:

— А ти куда це ходив? З Химкою, з Симоненковою? Думаєш, я не бачив, гадюка! Тільки брось, братішка, я тобі говорю! Брось там!..

Він не доказав. Невимовна огида раптом здавила Шляховому груди. Він з силою штовхнув від себе Коровайного. Стукнула глухо його гвинтівка, впавши на землю. Коровайний захитався і ступив крок у бік. Шляховий хутко подався вулицею. П'яна лайка неслась йому вслід...

(Далі буде).
